

МІФОЛОГЕМА ЗЕМЛІ У ЛІРИЦІ

М. РУДЕНКА ТА М. ВІНГРАНОВСЬКОГО

Аналіз літературних явищ та творчої індивідуальності письменника з погляду міфопоетики є дуже важливим для глибокого дослідження та розуміння особливостей світогляду кожного письменника, його творчої манери. Змістовним і невід'ємним елементом міфопоетичної творчості є використання традиційних міфологічних сюжетів та образів.

В українському літературознавстві творчість М. Руденка та М. Вінграновського, видатних класиків українського шістдесятництва, розглядалася здебільшого в традиційному руслі. Досліджуючи лірику М. Вінграновського, Н. Данилюк, С. Єрмоленко, Т. Салига наголошувала на її фольклористичній спрямованості. А поезії М. Руденка у працях М. Бахтіна, Г. Клочека, Д. Лихачова досліджувалися лише з точки зору поетики та ідеологічного наповнення.

Дослідники творчості М. Руденка та М. Вінграновського відзначають світоглядну зануреність цих митців у фольклорну стихію. Та оскільки дослідження міфології спираються на фольклорні джерела, твори обох поетів можна інтерпретувати з погляду міфопоетики та світоглядних традицій слов'янських народів. Зважаючи на зв'язок лірики обох поетів із фольклором, прадавніми слов'янськими віруваннями, ми виокремимо міфологему землі й спробуємо проаналізувати її опосередковано через призму міфології.

Образ землі як стихії є стрижневим в обох митців. М. Вінграновський відповідно до переконань слов'янських пращурів упевнений, що земля є прародителькою всього живого («...з землі постали чайки земні до мене» [1; с.74]). Причому земля у своїх розмаїтих подобах близька і вічна, вона ховає таємний глузд існування. Окрім того, поет ототожнює землю з життям:

Ти перший викликав мене в життя земне

І перший мукою споїв мене земною [1; с.108]

Словосполучення «життя земне» вказує на функціонування життя на землі та існування життя потойбічного, а наявність «муки земної» свідчить про її відсутність на небі. Інверсійний порядок слів («життя земне», «мукою земною») підкреслює та визначає зв'язок земного і небесного. Як стверджує В. Войтович, небо і земля уявлялися як безсмертне подружжя, що символізувало чоловіче й жіноче начало, батька і матір. В одному стародавньому рукописі так прямо і записано, що русичі «землю глаголють матір'ю», а «отець їм небо» [2, с.188].

Досить широко цей мотив використовується у поезіях М. Руденка. Земне і небесне у нього постають як єдине ціле («Він землю й небо піснею в'язав... [7, с.123]). Вірування наших предків про батька і матір усього живого відтворюється митцем у поезії «Жайворон»: «Усе живе належить не собі, / А небові, землі й далеким зорям» [7, с.123].

Тут уявлення про світобудову М. Руденко дещо видозмінює, оскільки зорі у нього виступають третім елементом у структурі зародження життя. Однак прадавні слов'яни пов'язували життя із зірками. Було таке повір'я, що при народженні дитини богиня Пряля починала прясти нитку її життя, прив'язавши її до запаленої Богом свічки-зорі. Коли людина вмирає, богиня перерізує цю нитку, і тоді зірка падає [2, с.202]. Проте М. Руденко, як і М. Вінграновський, однозначно стверджує, що життя, хоч і має тісний зв'язок із небом та небесними світилами, усе ж таки витікає із землі: « Мене повернула година остання / На землю, з якої для рим і думок / Життя мого витік нерівний струмок [7, с.114].

Також у Руденка зустрічається відомий із праслов'янських часів мотив зародження життя завдяки світлу, оскільки «світло символізує першотворення світу, життя, істину, знання, джерело достатку» [2, с.460]: «Живим є квант. Живим є Світло. / Інакше у страшній імлі / Життя б ніколи не розквітло / На цій безрадісній землі» [7, с.87].

Таким чином, на основі архетипного образу землі ми можемо спостерігати протиріччя у світобаченні М. Руденка щодо творення світу, у його розумінні навколишнього світу. Проте його закоханість у землю не викликає жодних сумнівів.

До землі український народ, як народ передовсім землеробський, відчуває глибоку повагу, яка подекуди межує з обожненням. Землю величають звичайно святою і матір'ю, бо з неї створено першу людину, і вона годує всіх людей і тварин [6, с.248]. Таке звернення до землі ми бачимо і в Миколи Руденка («Ой ти, Земле, нещасна матінко...» [7, с.39], «Та не лишилося мені / Образ на тебе, земле мила... [7, с.63]). Не менш ласкавими звертаннями пересипана поезія М. Вінграновського (наприклад: «Кого мені, вишнева моя земле?» [1, с.59]), який поклонявся землі, турбувався про неї, ставився до неї з повагою. У вірші «За гай ступило сонце, і пішло...» відчувається глибока і ніжна турбота про рідну землю: « В цю ніжну мить турботити її, / Свою любистком вистелену землю?» [1, с.70]. Міфологема землі тут подається в яскраво вираженому національному колориті, відчуваються народнопісенні мотиви.

Лірика М. Вінграновського та М. Руденка позначена відчуттям нерозривної єдності з рідною землею, а, отже, українським антеїзмом.

Українські етнологи справедливо вважають антеїзм основою нашої національної духовності, пов'язуючи з ним особливості вдачі, культури, естетичних уподобань українця. О. Кульчицький, виходячи з юнгівської концепції колективного підсвідомого, наголошує на прадавніх джерелах архетипу землі в українській ментальності: «Для українського колективного несвідомого... найбільш характеристичний є архетип «Магна Матер» – тип «доброї», «ласкавої», «плодючої» Землі українського чорнозему» [5, с.55]. Цей же дослідник твердить: «Містично-ліричний, безпосередній вияв культу землі... відслонює і усвідомлює докорінно-психологічну перспективу української хліборобської духовності, що його так правильно названо українським антеїзмом» [4, с.61].

Обидва митці вірять в життєдайну силу рідної землі, яка має духовну владу над людиною, надихає поетів до творчості. «Ніщо не звабить від Землі мене!» [1, с.108] – ця фраза М. Вінграновського звучить як основне життєве кредо і свідчить про його любов до цієї стихії, що можна трактувати як любов до Вітчизни, оскільки в його поезіях відчувається прагнення завжди повертатися до рідного краю: «До порога моєї землі / Поспішай, моя доле строга» [1, с.88].

У творах М. Руденка зустрічаємо протиставлення «чужої» та «батьківської» землі. Наприклад, у поезії «Моєму народові» автор протиставляє чужину і батьківщину, маючи на меті підкреслити любов до рідної землі і готовність захищати її: «Землі чужої не топтавши зроду, Свою стеріг із косами в руках» [7, с.79].

Земля – амбівалентний символ, уособлює череву, з котрого все виходить, і могилу, в котру все повертається [3, с.195]. Міфологема землі як відображення могили ототожнюється зі смертю. У М. Руденка та М. Вінграновського почасти можна знайти втілення такого образу. Причому їх погляди у цьому ракурсі дуже подібні. Порівняємо:

Поезії М. Руденка	Поезії М. Вінграновського
Хіба ж я знав, що вся Земля – могила?.. [7, с.38]	Земля – могила для загиблих. Земля – землянка для живих [1, с.340]
Ще довго ворушилася земля, Де засипали їх напівживими. [7, с.71]	Увостаннє землю споглядає, Налітавсь, набачивсь – не наживсь! [1, с.69]
Ой, не застуй, примаро, – у землю лягай [7, с.51]	Людська земля – це не двоспальне ліжко! [1, с. 81]
Неначе Бог забрав у небо душу, А тіло залишилось на Землі. [7, с.42]	Доки земля душі не колосила [1, с.83]
Дозволь зарити в землю грішне тіло, А чесну душу іншому верни [7, с.42]	Що нашими козацькими кістками Проторохтиш в землі і по землі [1, с.189]

Дійсно, у поезіях цих митців убачається подібність їх поглядів на архетипний образ землі як могили. Поети протиставляють тіло і душу як земне і небесне, акумулюючи до мотивів смерті, загибелі, пам'яті про померлу людину.

Продовжуючи мотив смерті, М. Руденко звертається до архетипного образу пупа землі. Пупець – міфопоетичний символ центру. Посередині Землі «пупець», тобто дірка, з якої витікає вода і розходитьсь по Землі жилами – річками й морями, джерелами й криницями. Як мине сім років, вода знову повертається у той «пупець». Пуп Землі слугує опорою іншим символам центру (наприклад, світовій осі) або їх вершиною (він означає вершину Світової гори або місце, біля

якого зупинився ковчег, коли спали води Світового потопу). Пуп першолюддини і є пупом Всесвіту. Пуп Землі можна уявляти і як вхід у лоно, черево, пекло. Вважається, що нечиста сила укорінює в людині хвороби і вади саме через пуп [2, с.414]. Саме через пуп землі у М. Руденка виходять диявольські сили, що приводять до смерті. Тут відчуваються апокаліптичні мотиви: «Щоб, сатанинське крісло осідлавши, З'явився знову чорний пуп землі / І гнав людей, – як це бувало завше, – / Туди, де смерть прислужує імлі?» [7, с.12].

Схожі мотиви знаходимо і в М. Вінграновського («Це, Земле, ти кричиш у глибині, / І стогін твій – моя свята дорога» [1, с108]), проте серце землі у нього асоціюється не зі смертю, і зі стражданням.

Отже, стихія землі у поетичному космосі М. Руденка та М. Вінграновського постає першопричиною буття, матір'ю, з лона якого виходить усе живе. Обидва поети наділяють землю життєдайними силами, родючістю, здатністю відчувати. Митцям притаманне народнопоетичне світобачення, український антеїзм, любов до землі як батьківщини. Через призму їх світосприйняття проступає архетипний образ землі, просякнутий вірою та ментальністю українського народу.

Література:

1. Вінграновський М.С. Вибрані твори: У 3 т. – Т. 1: Поезії / Вступна стаття Т. Салиги. – Тернопіль: Богдан, 2004. – 400 с.
2. Войтович В. Українська міфологія.- Вид. 2-ге, стереотип. – К.: Либідь, 2005. – 664 с.
3. Энциклопедия. Символы, знаки, эмблемы / Авт.- сост. В. Андреева и др.- М.: ООО “Издательство Астрель”: ООО “Издательство АСТ”, 2004. – 556 с.
4. Кульчицький О. Іван Мірчук – дослідник української духовності // Хроніка. – 2000. – Вип. 37-38. – Україна: філософський спадок століть. – С.53-65.
5. Кульчицький О. Світовідчужання українця // Українська душа. – К., 1992. – С.48-65.
6. Міфи України / Булашев Г. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях / Пер. Ю. Буряка. – К.: Довіра, 2003. – 383 с.
7. Руденко М. Прозріння: Поезії. Поєми. Статті П. Григоренка і І. Качуровського. – Балтимор: Укр. вид-во «Смолоскип» ім. В. Симоненка, 1978. – 366 с.

Ключові слова: *образ місяця, міфологема, символ, міфопоетика, світобачення.*

Ключевые слова: *образ луны, мифологема, символ, мифопоэтика, мировоззрение.*

Keywords: *image of the moon, mythologeme, symbol, mythopoetics, world view.*

Цепкало Т.О. Міфологема землі у ліриці М. Руденка та М. Вінграновського // Роль мови та літератури у розвитку сучасного суспільства: Міжнародна науково-практична конференція, м. Одеса, 24-25 лютого 2012 року. – Одеса: Південноукраїнська організація «Центр філологічних досліджень», 2012. – С. 17-20.